

*Konferencja „Commonwealth in the eyes of German
and French visitors”,
Wilanów 28–29 czerwca 2013*

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2013.048>

W dniach 28–29 czerwca 2013 r. w Wilanowie odbyła się międzynarodowa konferencja „Commonwealth in the eyes of German and French visitors”. Organizatorami spotkania byli prof. Włodzimierz Zientara z Katedry Filologii Germańskiej oraz prof. Jarosław Dumanowski z Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Partnerami konferencji byli przedstawiciele uniwersytetów w Wersalu Saint-Quentin-en-Yvelines i Michela de Montaigne w Bordeaux oraz Muzeum Pałacu w Wilanowie, które gościło uczestników konferencji.

Nieczęsto zdarza się, aby uczestnicy konferencji mieli możliwość prezentowania wyników swoich badań w miejscu tak ściśle związanym z epoką, która jest przedmiotem ich zainteresowania. W rezydencji Jana III Sobieskiego, w imieniu dyrektora Muzeum Pałacu w Wilanowie, Pawła Jaskanisa, uczestników konferencji uroczyste przywitała Elżbieta Grygiel. Jako kuratorka serii wydawniczej *Silva Rerum*, podkreśliła, że tematyka podróży w czasach nowożytnych i kwestia postrzegania Rzeczypospolitej przez obcokrajowców jest związana z działalnością wydawniczą Muzeum. W serii *Silva Rerum* zostały już opublikowane pamiętniki Urlyka Werduma z Fryzji, szczególnie opisującego swój pobyt w Rzeczypospolitej w latach 1670–1672, a także *Historia Polski* pióra Bernarda O’Connora, nadwornego lekarza Jana III Sobieskiego, będąca jednym z pierwszych anglojęzycznych traktatów poświęconych Rzeczypospolitej.

Obrady otworzył Włodzimierz Zientara, który wygłosił referat na temat stanu badań i perspektyw badawczych dotyczących wczesnonowoczesnej literatury podróżniczej w Polsce i Niemczech. Profesor dokonał przeglądu krajowych i zagranicznych instytucji naukowych, bibliografii dotyczących stosunków polsko-niemieckich oraz konkretnych źródeł przydatnych dla badaczy zainteresowanych tematyką podróży. Prelegent podkreślił, że opisy Rzeczypospolitej zawarte w niemieckich przewodnikach są dosyć suche

i zwięzłe, podczas gdy francuskie relacje są jakościowo lepsze i dostarczają czytelnikowi znacznie więcej informacji. Obraz Polski wynikający z lektury siedemnastowiecznych relacji, czy to niemieckich, czy francuskich, jest raczej negatywny. W referacie podjęto także tematykę nowych perspektyw badawczych, wśród których niezwykle ciekawą jest analiza relacji z podróży po nowożytnej Europie przez pryzmat studiów genderowych.

Jan Borm z Uniwersytetu w Wersalu Saint-Quentin-en-Yvelines przedstawił francuskie opinie na temat Polski w drugiej połowie XVII w. na podstawie korespondencji Pierre'a des Noyers, sekretarza i doradcy Ludwika Marii Gonzagi i Marii Kazimiery d'Arquien. W referacie omówiono zarówno sylwetkę des Noyers, jak i jego spostrzeżenia dotyczące Rzeczypospolitej. Sekretarz królowych z jednej strony porównywał Polskę do utopijnej Kukanii, miejsca wszelkiej obfitości i dobrobytu, a z drugiej strony dostrzegał panujący w Rzeczypospolitej chaos, nieporządek i dążenie szlachty do ograniczenia władzy królewskiej kosztem zabezpieczenia swoich przywilejów.

Kolejni prelegenci, Michel Figeac i Géraud Poumarède z Uniwersytetu Michela de Montaigne w Bordeaux, przedstawili dwie, nieco różniące się od siebie, relacje francuskich podróżników dotyczące Polski. Michel Figeac analizował relacje pozostawione przez dwóch szlachciców, Alfonsa Fortię de Piles i Louisa de Boisgelin de Kerdu, którzy w 1790 r. w pośpiechu opuszczali Francję ogarniętą rewolucją. Obaj byli oficerami piechoty, którzy zostali zdymisjonowani w 1790 r., po aferze z Nancy. Francuzi podróżowali przez Rosję, Litwę i Polskę, zmierzając do Austrii. Choć większa część ich relacji dotyczy architektury i sztuki, którą podziwiali w Krakowie, Wieliczce czy Warszawie, zapisywali także opinie na temat politycznej sytuacji Polski i obserwacje dotyczące Polaków. Z jednej strony Polacy zostali przez nich zapamiętani jako ludzie dobroduszni i szczerzy, a dodatkowo biegle mówiący w kilku językach, jednak z drugiej strony podróżnicy dostrzegali, że władza wybranego przez naród króla jest słaba i nie potrafili zrozumieć nieustannych sporów między szlachtą i królem. Géraud Poumarède przedstawił sylwetkę Antoine'a de Lumbres, francuskiego ambasadora, pełniącego urząd w Rzeczypospolitej w czasie pierwszej wojny północnej (1656–1660). De Lumbres okazał się dobrym znawcą Polski i mimo że próbował unikać stereotypowego postrzegania Polaków, to nie udało mu się to w obliczu chaosu

i niesubordynacji, jaką dostrzegał wśród szlachty. Ustrój Rzeczypospolitej był, jego zdaniem, połączeniem monarchii, demokracji oraz anarchii i kojarzył się mu z Wenecją Dożów. Uważał, że tym, co zdecydowanie osłabiało Polskę wewnątrz i zewnątrz, był system wolnej elekcji. Kolejnym prelegentem był Wojciech Sajkowski z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, który analizował obraz Rzeczypospolitej w relacjach francuskich preceptorów. W drugiej połowie XVIII w. w Rzeczypospolitej pracowało wielu francuskich nauczycieli, a ich relacje na temat Polski to po części obraz zewnętrzny – widziany przez obcokrajowca, a po części wewnętrzny – wynikający z integracji ze społeczeństwem. Preceptorzy deklarowali w swoich pismach, że nie zamierzają wychowywać szlacheckiej młodzieży w duchu francuskim, chcą raczej uczyć miłości do ojczyzny, zgodnie z polskimi obyczajami.

Pauline Valade, doktorantka na Uniwersytecie Michela de Montaigne w Bordeaux, analizowała znaczenie uroczystości, które zorganizowano w 1747 r. w Dreźnie i Wersalu z okazji zaślubin syna Ludwika XV, delfina Ludwika Ferdynanda, z córką króla Augusta III, Marią Józefą Wettyn. Omówiono funkcję, którą pełnili ambasadorzy francuscy w przygotowaniu festynów mających propagować zaślubiny, zarówno w Dreźnie, gdzie swój urząd pełnił ambasador nadzwyczajny, jak i w Warszawie, gdzie pracował ambasador zwyczajny. Celem festynów, zorganizowanych według instrukcji Ludwika XV, miało być zdobycie publicznej akceptacji dla mariażu francuskiego następcy tronu z córką króla Polski. Kolejna prelegentka, Maja Baran, doktorantka na Uniwersytecie Gdańskim, przedstawiła rolę patronatu artystycznego kościoła katolickiego na Warmii w świetle podróżniczych relacji z XVII i XVIII w. W relacjach Carla Arndta, Caspara Steina, Johanna Bernoulliego czy Ernsta von Lehndorfa zostały opisane zabytki i dzieła sztuki znajdujące się w Gdańsku, Fromborku, Braniewie, Lidzbarku Warmińskim, Dobrym Mieście, Stoczku Warmińskim, Barczewie, Świętej Lipce i Smolajnach. Referat dr Agnieszki Samsel dotyczył natomiast okoliczności podróży Marii Leszczyńskiej ze Strasburga do Fontainbleau i kwestii organizacyjnych związanych z przejazdem jej orszaku liczącego ponad 120 osób. Podróż rozpoczęła się 15 sierpnia 1725 r., kiedy po ceremonii zaślubin *per procura* Maria Leszczyńska, jako nowa królowa Francji i żona Ludwika XV, wyruszyła ze swoim orszakiem do Fontainbleau, gdzie miała

spotkać się z królem, aby powtórzyć ślub z jego udziałem (co nastąpiło 5 września 1725 r.). Przebieg całej podróży został niezwykle szczegółowo opisany i opublikowany przez jednego z dworzan Leszczyńskiej.

Drugi dzień konferencji rozpoczął referat Jarosława Dumanowskiego, który analizował francuskie opinie dotyczące polskiego jedzenia w XVII i XVIII w. Francuzom, którzy przebywali w Rzeczypospolitej, trudno było zrozumieć staropolskie upodobanie do łączenia przeciwstawnych smaków (szczególnie słodkiego i kwaśnego), zwłaszcza że we Francji w połowie XVII w. dokonała się rewolucja kulinarna, dzięki której zaczęto cenić naturalny smak potraw i ograniczać użycie korzennych przypraw. Polskie dania, które były przygotowywane według dawnych receptur, odrzuconych już przez Francuzów, uważano za staroświeckie i wręcz niemożliwe do zjedzenia. Prelegent podkreślił, że relacje podróżników, wynikające z odmiennej wrażliwości, były często stereotypowe. Referat Doroty Lewandowskiej z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu dotyczył obrazu pijaństwa w Polsce, a został przygotowany na podstawie relacji francuskich i niemieckich podróżników z XVII i XVIII w. Picie alkoholu w Polsce było postrzegane odmiennie przez Francuzów, będących przedstawicielami kultury Południa, i Niemców – przedstawicieli kultury Północy. Wśród cytowanych podróżników, który komentowali pijaństwo Polaków, zostali wymienieni: Gaspard de Tende, Jean le Laboureur, Hubert Vautrin, Johann Erich Biester, Johann Kausch i Friedrich Schultz. Kolejny referat wygłosiły Aleksandra Chacińska i Marta Sikorska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przedstawiły one sposób, w jaki na podstawie obcojęzycznej literatury kulinarnej można mówić o wyobrażeniach na temat Polaków i ich kuchni. Przedmiotem analizy były niemieckie i francuskie książki kucharskie z XVII i XVIII w., a w szczególności zawarte w nich przepisy określone jako *auf Polnische Art* i *à la Polonoise*. Receptury te tworzyły spójny, nieco stereotypowy obraz kuchni polskiej, której podstawą było przywiązanie do łączenia smaku słodkiego z kwaśnym i ostrym oraz upodobanie do potraw gotowanych w gęstych sosach. Omówione zostały różne czynniki, które wpływały na popularność dań „po polsku” w Niemczech i Francji. Ostatni referat wygłosiła Joanna Kodzik z Uniwersytetu w Poczdamie. Na podstawie książki Juliusa Bernharda von Rohr *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der großen Herren*, wydanej w Berlinie w 1773 r., prelegentka

przedstawiła typologię zjawisk związanych z ceremoniałem dworskim oraz różnice w jego postrzeganiu w Polsce i we Francji. Kategorie, będące przedmiotem analizy, dotyczyły m.in. tytułatury i zasad precedencji, statusu księżąt czy ceremoniału wyboru króla.

Międzynarodowa konferencja na temat postrzegania przez obcokrajowców Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych stanowiła dla organizatorów spore wyzwanie – obrady były bowiem prowadzone w języku polskim, niemieckim, francuskim i angielskim. W opinii uczestników warto było podjąć ten trud, ze względu na możliwość zapoznania się z wynikami najnowszych badań prowadzonych w różnych krajach i z różnych perspektyw.

Marta Sikorska (Toruń)